

12 Rialtacht íocaíochtaí leasa shóisialaigh

12.1 Ceanglaítear ar an Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Coimirce Sóisialaí (an Roinn) a chinntiú gur cuireadh an caiteachas a thaibhíonn sí chun feidhme ar na cuspóirí dár chuir Dáil Éireann an t-airgead ar fáil, agus go gclóíonn a hidirbhearta airgeadais leis na húdaráis faoina n-airbheartaítear iad a bheith déanta. Meastar gurb idirbhearta airgeadais 'rialta' iad nuair a shásaítear an dá cheann de na coinníollacha seo.

12.2 Bíonn aon íocaíochtaí a sháraíonn teidlíochtaí faoi théarmaí scéimeanna leasa neamhrialta, dá réir sin. Is féidir leis na híocaíochtaí iomarcacha seo teacht chun cinn ar roinnt bealaí, lena n-áirítear

- **Calaois éilitheora** — i gcás go gcuireann éilitheoir ar íocaíochtaí leasa eolas neamhiomlán nó míchruinn ar fáil d'aon turas maidir le héileamh, nó má theipeann air/uirthi d'aon turas an Roinn a chur ar an eolas faoi athruithe ábhartha ar chúinsí (ar nós méadú ar mhaoin nó athrú ar riocht sláinte) a dhéanann difear d'éileamh atá á íoc.
- **Earráid éilitheora** — a thagann chun cinn nuair a chuir an t-éilitheoir eolas míchruinn nó neamhiomlán ar fáil, nó nuair a theip air/uirthi athrú ábhartha ar chúinsí a thabhairt le fios, ach nach bhfuil aon intinn chalaoiseach ann i dtaobh an éilitheora.
- **Earráid oifigiúil** — i gcás go n-íoctar sochair go mícheart mar gheall ar neamhghníomhaíocht, moill nó botúin a rinne foireann na Roinne.^{1,2}

12.3 Tá clár fadhbunaithe ag an Roinn chun tabhairt faoi shuirbhéanna coimheastóra ar scéimeanna leasa shóisialaigh.³ Is éard a bhíonn i gceist leis na suirbhéanna athbhreithnithe 'thar am ar leith' ar shamplaí randamacha idir 500 agus 1,000 éileamh atá á n-íoc lena dheimhniú an bhfuil na faighteoirí i dteideal na n-íocaíochtaí atá á bhfáil faoi láthair acu agus má tá, cibé an bhfuil nó nach bhfuil na suimeanna cearta á n-íoc leo. Cabhraíonn na suirbhéanna leis an Roinn rioscaí a bhaineann le scéim ar leith agus an gá atá le haon athruithe a dhéanamh ar bhearta rialaithe na scéime atá i bhfeidhm a shainaithint. Déantar suirbhé ar scéimeanna ar luach níos airde níos minice ná mar a dhéantar ar scéimeanna lena mbaineann luach íseal.

12.4 Luaigh an Roinn, i ndiaidh athbhreithniú, go bhfuil sé i gceist aistriú ó shuirbhéanna thar am ar leith go dtí sampláil leanúnach le haghaidh scéimeanna níos mó — ar nós scéimeanna an liúntais chuardaitheora poist, an liúntas míchumais agus scéimeanna pinsin Stáit (ranníocach agus neamh-ranníocach). Leanfar le scéimeanna eile a athbhreithniú ar bhonn thar am ar leith. Tugtar cuntas in larscríbhinn 12A ar shuirbhéanna a rinneadh roimhe seo, ar shuirbhéanna atá ar bun faoi láthair agus orthu siúd atá pleanáilte don bhliain 2020.

1 I gcásanna áirithe, mar gheall ar earráid éilitheora agus earráid oifigiúil, tarlaíonn go bhfaigheann éilitheoirí níos lú ná mar a bhíonn siad i dteideal a fháil (ganníocaíocht).

2 I gcás gur tugadh faoin athbhreithniú deireanach ar éileamh breis agus cúig bliana roimhe, déantar an cás a chatagóiriú mar earráid oifigiúil.

3 Bíonn sé d'aidhm ag na suirbhéanna, a bhíonn bunaithe ar shamplaí, meastachán a sholáthar — ar leibhéal muiníne 95% — den leibhéal d'íocaíocht mhícheart.

Cáilitheacht d'íocaíocht

- 12.5** Is éagsúil a bhíonn cáilitheacht d'íocaíocht leasa ó scéim go scéim agus d'fhéadfadh go mbeidh ort critéir a shásamh a bhaineann le haois, cúinsí teaghlaigh agus/nó stádas geilleagrach. Braitheann formhór na n-íocaíochtaí scéime ar thaifead ar ranníocaíochtaí árachais shóisialaigh nó ioncam éilitheora ó fhoinsí eile a dheimhnítear trí thástáil mhaoine.
- 12.6** Príomhchritéar cáilitheachta é an cháilitheacht ó thaobh cúrsaí leighis d'íocaíocht faoi roinnt scéimeanna leasa. Mar shampla
- Caithfidh go bhfuil gortú nó galar ar fhaighteoirí liúntas míchumais nó caithfidh go bhfuil siad faoi mhíchumas fisiciúil nó meabhrach a lean nó a bhféadfaí súil a bheith leis go leanfaidh sé ar feadh bliain amháin ar a laghad agus de thoradh an mhíchumais sin, go gcuirtear srian substainteach orthu obair a dhéanamh a bheadh oiriúnach, murach sin, do dhuine atá ar comhaois leo agus a bhfuil an taithí agus na cáilíochtaí céanna acu.
 - Caithfidh nach bhfuil faighteoirí sochar breoiteachta in ann oibriú mar gheall ar bhreoiteacht nó gortú — caithfidh a ndochtúir ginearálta (DG) deimhniúchán seachtainiúil nó míosúil i leith a neamhábaltachta leanúnaí chun oibriú a sholáthar don Roinn.
 - Caithfear a mheas go bhfuil faighteoirí pinsean easláine neamhábaltachta chun oibriú go buan, nó go raibh siad neamhábaltachta chun oibriú ar feadh ar a laghad 12 mhí agus gur dócha go mbeidh siad neamhábaltachta chun oibriú ar feadh 12 mhí eile, ar a laghad.
- 12.7** Nuair a thugann an Roinn faoi shuirbhé cóimheastóra ar scéim lena mbaineann critéir íocaíochta bunaithe ar cháilitheacht ó thaobh cúrsaí leighis, tugtar faoi athbhreithnithe leighis ar fhothacar cásanna. Is éard a d'fhéadfadh teacht dá thoradh seo ná go sainaithnítear cásanna a mheastar nach sásaíonn a riocht sláinte na critéir shonraithe a thuilleadh. I gcás godtarlaíonn é seo, féadfar íocaíochtaí leasa a stopadh, nó an méid is iníoctha a laghdú (íocaíocht iomarcach), agus cuirtear san áireamh é seo sa mheastachán a dhéantar ar leibhéil na n-íocaíochtaí neamhrialta.
- 12.8** Nuair a éiríonn le duine achomharc a dhéanamh ar chinneadh maidir le neamh-incháilitheacht ó thaobh cúrsaí leighis ina dhiaidh sin, ní chuirtear an cás san áireamh sa mheastachán a dhéantar ar leibhéil na n-íocaíochtaí neamhrialta.

Torthaí suirbhé

- 12.9** Léirítear i Fíor 12.1 an caiteachas in 2018 ar scéimeanna Vóta agus an Chiste Árachais Shóisialaigh ar tugadh faoi shuirbhéanna cóimheastóra ina leith (ar a laghad uair amháin) ó 2012.¹ Léiríonn sé, chomh maith, an leibhéal measta céatadán d'íocaíocht iomarcach do gach scéim a aimsíodh i rith na suirbhéanna is déanaí mar gheall ar chalaíochas, earráid nó neamh-incháilitheacht ó thaobh cúrsaí leighis. B'ionann na scéimeanna a chuimsítear i bhFíor 12.1 in 2018, ar an gcomhiomlán, agus 80% (€8.7 billiún) den chaiteachas vótáilte, agus 83% (€8.4 billiún) de chaiteachas an Chiste Árachais Shóisialaigh.

1 Níor cuireadh torthaí shuirbhé 2016 ar shochair theaghlaigh san áireamh mar gheall gur bhain sé le 7% de na tairbhíthe (i.e. iad siúd nach raibh ach an pacáiste sochair theaghlaigh á fháil acu). Ó 2016 ar aghaidh, scrúdaíodh teidlíocht do shochair theaghlaigh (anuas ar thacaíocht ioncaim) i roinnt suirbhéanna eile. Measann an Roinn gurb é 1.3% de réir luacha (69% d'fhaighteoirí pacáiste sochair i dteannta a chéile) an ráta earráide maidir le teidlíocht do na pacáistí sochair do na scéimeanna sa suirbhé.

12.10 Léirítear i bhFíor 12.1 freisin

- an tionchar a imríonn aistrithe chuig scéimeanna eile — i gcás gur deimhníodh gur íocadh íocaíocht iomarcach le héilitheoir (agus/nó duine cleithiúnach) thar na teidlíochtaí ar an scéim a rinneadh a athbhreithniú, ach go raibh teideal acu ar íocaíocht dhifriúil leasa sochair.
- glaníocaíocht iomarcach — luach oll-íocaíochtaí iomarcacha lúide aistrithe chuig scéimeanna eile.

12.11 Anuas air sin, léirítear i Fíor 12.1 an céatadán (de réir luacha) de ghanníocaíochtaí — cásanna iad seo ina bhfuarthas leis an suirbhé go raibh íocaíocht ba lú á fáil ag an éilitheoir ná mar a bhí siad i dteideal a fháil.

Fíor 12.1 Leibhéal measta d'íocaíochtaí neamhrialta i scéimeanna ar a ndearnadh suirbhé

Cuntas agus scéim	Costas na scéime in 2018 €milliún	Íocaíochtaí iomarcacha		Glanmhéid	Ganníocaíochtaí
		Ollmhéid	Incháilithe chun aistriú chuig scéimeanna eile		
Scéimeanna cistithe faoin vóta					
Sochar linbh	2,097	0.5%	0%	0.5%	0%
Liúntas Cuardaitheora Poist	1,841	5.0%	(1.5%)	3.5%	0.4%
Liúntas míchumais	1,586	5.6%	(1.0%)	4.6%	0.5%
Pinsean stáit (neamh-ranníocach)	1,020	6.5%	0%	6.5%	1.1%
Liúntas cúramóra	795	10.2%	(1.1%)	9.1%	0.4%
Íocaíocht teaghlach aontuismitheora	511	3.0%	(0.3%)	2.7%	0%
Íocaíocht don teaghlaigh i bhfostaíocht ^a	411	2.0%	(1.4%)	0.6%	0.1%
Forlíonadh cíosa	175	7.0%	(1.0%)	6.0%	1.0%
Liúntas leasa forlíontach (BASI)	112	2.8%	(0.2%)	2.6%	0.2%
Liúntas fiontraíochta um fhilleadh ar obair	90	3.3%	0%	3.3%	0%
Cúnamh feirme	74	12.7%	0%	12.7%	2.5%
Scéimeanna iomlána cistithe faoin vóta	8,712				
Scéimeanna cistithe árachais shóisialaigh					
Pinsin stáit State (ranníocach) (ranníocach)(ranníocach/idirthréimhseach)	5,217	2.1%	0%	2.1%	0%
Pinsean ranníocach baintrí/baintrí fir/páirtnéara shibhialta mharthanaigh	1,510	7.4%	0%	7.4%	0.2%
Pinsean easláine	694	1.5%	0%	1.5%	0%
Sochar breoiteachta	623	6.1%	(0.1%)	6.0%	0.1%
Sochar cuardaitheora poist	339	2.5%	(0.9%)	1.6%	0%
Scéimeanna iomlána an chiste árachais shóisialaigh	8,383				

Foinse: An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Coimirce Shóisialaí. Anailís a rinne Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

Nóta: a Tugadh an forlíonadh ioncaim teaghlaigh air seo roimhe seo.

- 12.12** Tá éagsúlacht leathan sa leibhéal íocaíochtaí iomarcacha a aimsíonn suirbhéanna ar scéimeanna atá cistithe faoin Vóta. Seachas sochar linbh, arb íocaíocht uilíoch í (i.e. nach ndéantar tástáil mhaoine air), bíonn rátaí measta na n-íocaíochtaí iomarcacha idir 2% de chaiteachas scéime (íocaíocht teaghlaigh i bhfostaíocht) agus 12.7% de chaiteachas scéime (cúnamh feirme).
- 12.13** Tá éagsúlacht, chomh maith, sa leibhéal íocaíochtaí iomarcaí sna scéimeanna atá cistithe ag árachas sóisialach a ndearnadh suirbhé orthu. Idir 1.5% (pinsean easláine) agus 7.4% (pinsean ranníocach baintrí/baintrí fir/páirtnéra shibhialta mharthanaigh) is ea rátaí measta na n-íocaíochtaí iomarcacha do scéimeanna atá cistithe ag árachas sóisialach.

Méadracht nua maidir le comhlíontadh

- 12.14** Luaigh an Roinn gur príomhchuid dá straitéis chomhlíonta agus frithchaloise iad ró-íocaíochtaí a mheasúnú agus a aisghabháil. Ó 2018 ar aghaidh, tá úsáid á baint ag an Roinn as méadracht ar a dtugtar ‘Glanchailteanas don Rialtas’ chun leibhéal comhlíonta scéimeanna a thomhas. Cuirtear i gcuntas sa mhéadracht seo ró-íocaíochtaí a rinneadh a aisghabháil, anuas ar aistriú, nuair a bhí measúnú á dhéanamh ar an tionchar a imríonn neamhchomhlíonadh scéime ar an Státchiste. Ar an ábhar sin, is difriúil atá na figiúirí a d’fhoilsigh an Roinn maidir le neamhchomhlíonadh don dá scéim is déanaí a ndearnadh suirbhé orthu (Pinsean stáit neamh-ranníocach agus liúntas fiontraíochta um fhilleadh ar obair) ó na figiúirí a léirítear i bhFíor 12.1. Breithneofar an beart seo i gcomhthéacs an iniúchta a dhéanfar ar chuntais leithreasa 2019.

Suirbhé cóimheastóra ar an bpinséan stáit (neamh-ranníocach), 2019

- 12.15** In Eanáir 2019, d’fhoilsigh an Roinn toradh a bhí ar shuirbhé cóimheastóra ar an scéim pinsean Stáit neamh-ranníocach atá cistithe faoin vóta. Déantar tástáil mhaoine don sochar seo agus caitheadh caiteachas €1.02 billiún air in 2018. Leis an suirbhé, rinneadh scrúdú ar 1,000 íocaíocht a roghnaíodh go randamach a rinneadh in aon seachtain amháin i nDeireadh Fómhair 2017, lenar bhain 99,000 tairbhí ag an tráth sin.
- 12.16** Fuarthas leis an suirbhé gur bhain íocaíochtaí a sháraigh an teidlíocht le héileamh amháin as gach cúig cinn a ndearnadh athbhreithniú orthu. B’íocaíochtaí neamhrialta iad, dá bharr — b’ionann na híocaíochtaí iomarcacha a sainaithníodh agus 6.5% de luach na n-íocaíochtaí d’éilimh a scrúdaíodh. B’ionann an laghdú riachtanach ar íocaíocht, ar an meán, agus thart ar €50 sa tseachtain i gcás éileamh a sháraíonn teidlíochtaí.
- 12.17** Fuarthas leis an suirbhé, chomh maith, go raibh ganníocaíocht á déanamh do 8.2% de na héilimh a athbhreithníodh — b’ionann na ganníocaíochtaí a sainaithníodh agus 1.1% de luach na n-íocaíochtaí d’éilimh a scrúdaíodh. Mar thoradh air sin, fuair éilitheoirí a sainaithníodh go ndearnadh iad a ghanníoc, meánmhéadú thart ar €30 sa tseachtain (móide riaráistí).
- 12.18** Fuarthas leis an suirbhé go ndearnadh 94% d’íocaíochtaí míchearta mar gheall nár cuireadh maoín an éilitheora i gcuntas i gceart.¹ Ba í an phríomhchúis a bhí le híocaíochtaí míchearta ná athrú ar chúinsí an éilitheora nár thuairiscigh an t-éilitheoir agus nach ndearna an Roinn aon athbhreithniú idir an dá linn chun an t-athrú sin a shainaithint. Fuarthas leis an suirbhé go raibh ráta íseal earráide sa bhunchinneadh a rinneadh, bunaithe ar fhaisnéis a bhí ar fáil ag an tráth sin.

¹ Ní dhealaítear íocaíochtaí iomarcacha agus ganníocaíochtaí i gcás íocaíochtaí míchearta i dtuarascáil an tsuirbhé.

12.19 Áirítear le rioscaí a fuarthas leis an suirbhé

- Bhí ráta íocaíochta mícheart á fháil ag 38% d'éilitheoirí a bhí os cionn 80 bliain d'aois, i gcomparáid le 24% d'éilitheoirí idir aois 66 agus 79.
- Bhí ráta níos ísle d'íocaíocht mhícheart ann i measc éilitheoirí i mBaile Átha Cliath ná an chuid eile de Laighin agus na cúigí eile.
- Ní raibh aon mhaoín a rabhthas eolach uirthi ag triúr as ceathrar éilitheoirí. As an ngrúpa sin, fuarthas go raibh sochar mícheart á fháil ag 34%. I gcomparáid leis sin, ní raibh íocaíocht mhícheart á fáil ach ag 6% d'éilitheoirí a raibh maoin dhearbhaithe acu.
- Sainaithníodh gur imir maoin luaineach tionchar ar éilitheoirí a bhfuil maoin acu (go háirithe pinsean príobháideach nó neamh-Éireannach) mar gheall ar choigeartuithe a rinneadh ar an ráta íocaíochta pinsin nó rátaí malartaithe.

12.20 Thionscain an Roinn athruithe ar an gcreat rialaithe ar bhonn thorthaí an tsuirbhé seo, lena n-áirítear

- athbhreithniú ar an gcreat rialaithe chun na rioscaí a léiriú a sainaithníodh sa tuarascáil
- in 2019, fógra a thabhairt do 10,000 éilitheoir (a roghnaíodh ar bhonn riosca) faoina n-oibleagáid chun an Roinn a chur ar an eolas faoi athrú ar a gcúinsí
- athbhreithniú a dhéanamh ar rialacha don scéim
- feabhas a chur ar mar a fhógraíonn Oifig an Ard-Chláraitheora básanna.

Conclúid

12.21 Ní ábhartha is ea leibhéal na n-íocaíochtaí neamhrialta a fuarthas le suirbhéanna cóimheastóra na Roinne. Dá réir, rinne mé tagairt i mo thuarascálacha iniúchta ar Chuntas Leithreasa 2018 do Vóta 37 Gnóthaí Fostaíochta agus Coimirce Shóisialach agus do Chuntas 2018 den Chiste Árachais Shóisialaigh don leibhéal ábhartha neamhrialtachta d'íocaíochtaí scéime.

Iarscríbhinn 12A

Fíor 12A.1 Sceideal de shuirbhéanna cóimheastóra a foilsíodh agus atá ar bun ó 2010 go 2019, agus atá ar na bacáin, 2020

Cuntas agus scéim	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Scéimeanna cistithe faoin vóta											
Liúntas Cuardaitheora Poist	●				●					●	●
Liúntas fiontraíochta um fhilleadh ar obair ^a										●	
Liúntas cúramóra									●		
Sochar linbh				●							
Liúntas míchumais			●								●
Pinsean stáit (neamh-ranníocach)										●	
Íocaíocht teaghlach aontuismitheora			●							●	
Forlíonadh ioncaim teaghlaigh							●				
Forlíonadh cíosa					●						
Liúntas leasa forlíontach								●			
Pacáiste sochair theaghlaigh							●				
Cúnamh feirme							●				
Scéimeanna atá cistithe faoin gCiste Árachais Shóisialaigh											
Pinsin Stáit (ranníocach/idirthréimhseach)	●							●			●
Pinsean ranníocach baintrí/baintrí fir/páirtnéara shibhialta mharthanaigh					●						
Pinsean easláine						●					
Sochar breoiteachta						●					
Sochar cuardaitheora poist			●								●
Pacáiste sochair theaghlaigh							●				

Foinse: Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste

Eochair: ● Pleanáilte, faoi réir deimhniú ar chríochnú straitéis nua rialaithe (2019 go 2023)

● Ar bun

● Foilsithe

Nóta: a Tá súil leis go bhfoilseofar an tuarascáil i bhFómhar 2019.